المنحة في السبحة

El-Minha Fi's-Subha

Tesbih Aleti Hakkında Hediye

Te'lif: İmam Suyuti

Tercüme, Tahkik ve Şerh:

Ebu Muaz Seyfullah el-Çubukâbâdî

Mütercimin Önsözü

Şüphesiz hamd yalnız Allah'adır. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse doğru yola iletemez. Şehadet ederim ki, Allah'tan başka ibadete layık hak ilâh yoktur. O, bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah'ın kulu ve rasûlüdür.

"**Ey iman edenler! Allah'tan nasıl sakınmak gerekirse öyle sakının ve siz ancak Müslümanlar olarak ölün."** (Al-i İmran; 102)

"Ey insanlar! Sizi tek bir candan yaratan ve ondan da eşini var eden, her ikisinden birçok erkek ve kadın türeten rabbinizden sakının. Kendisi adına birbirinizden dileklerde bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarını kesmekten de sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir." (en-Nisâ; 1),

"Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve dosdoğru söz söyleyin. O da amellerinizi lehinize olmak üzere düzeltsin, günahlarınızı da mağfiret etsin. Kim Allah'a ve rasûlüne itaat

ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuş olur.” (el-Ahzâb; 70-71)

Bundan sonra, Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah’ın Kelam’ı, yolların en hayırlısı Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem’in yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan çıkarılanlarıdır. Her sonradan çıkarılan şey bid’attir ve her bid’at sapıklıktır. Her sapıklık da ateştedir.

İmam Suyuti rahimehullah, tesbih aletini savunmak adına müstakil olarak ilk defa bir risale yazan kişi olarak bilinmektedir. O da el-Havi Li’l-Fetavi adlı kitabın içerisinde basılan el-Minha Fi’s-Subha adlı, terceme ve tahkikini sunduğum bu eserdir. Daha sonra başkaları onu takip etmişler, hemen hemen aynı rivayetleri zikrederek, kendi açıklamalarını eklemişlerdir.

Suyuti’nin tesbih aletine dayanak olarak getirdiği rivayetlerden hiçbiri sabit olmamıştır. Nitekim risalenin tercüme metnine yaptığım tahkikte, dipnotlarda bu rivayetlerin durumlarını açıkladım. Kitaba istifadenin artması için başlıklar ekledim. Tercümenin sonuna sonuç ve değerlendirmeler başlığıyla, tesbih aleti bid’âti hakkında şüpheleri gideren bazı açıklamalar ve Suyuti’nin bahsetmediği diğer bazı rivayetlerin tahkikini de ekledim.

Allah Azze ve Celle’den bu çalışmayı faydalı kılmasını dilerim.

Ebu Muaz Seyfullah el-Çubukâbâdî

Müellifin Önsözü

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

Allah'a hamd, seçilmiş kuluna selam olsun. Bundan sonra, tesbih aletinin sünnet olup olmadığına dair sorular uzadı. Bunun üzerine bu konuda gelen hadisleri ve eserleri bir araya getiren bir cüz topladım. Yardım istenecek olan Allah'tır.

Tesbihi Parmaklarla Yapmak

1- İbn Ebi Şeybe, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Sahih kaydıyla Hâkim, İbn Amr radiyallahu anhuma'dan rivayet ediyorlar:

رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْقِدُ التَّسْبِيحَ بِيَدِهِ

"Nebi sallahu aleyhi ve sellem'in tesbîhleri eliyle (diğer rivayette: sağ eliyle) saydığını gördüm."[1]

2- İbnu Ebî Şeybe, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Hâkim, hicret eden kadın sahabelerden biri olan Yuseyra radıyallahu anhâ'dan şöyle dediğini rivâyet ettiler: "Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

عَلَيْكُنَّ بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّقْدِيسِ ولا تَغْفُلْنَ فَتَنْسَيْنَ التوحيد وَاعْقِدْنَ بِالْأَنَامِلِ، فَإِنَّهُنَّ مَسْؤُولَاتٌ وَمُسْتَنْطَقَاتٌ

"**(Ey kadınlar!) Tesbîh'e (Subhânallâh demeye), tehlîl'e (Lâ ilâhe illallâh demeye) ve takdîs'e (Subhâne'l-meliki'l-**

---

[1] **Sahih**. İbn Hibbân (3/123) Ebû Dâvûd (1502) Tirmizî (3411, 3486) Nesâî (1355) Nesâî Sunenu'l-Kubrâ (1278) Serrac Musned (381) Bezzar (6/387) Taberânî Evsat (7/121, 8/258) Hâkim (1/732) Beyhakî (2/187, 253)

kuddûs veya Subbûhun kuddûsun rabbu'l-melâiketi ve'r-rûh demeye) sarılın, gâfil olmayın, tevhîdi (diğer rivayette rahmeti) unutursunuz. (Onları) parmak uçlarınızla sayın. Çünkü onlar sorgulanacak ve konuşturulacaklardır."[2]

Tesbihi Hurma Çekirdekleriyle Yapmak

3- Tirmizî, Hâkim ve Taberânî, Safiyye radıyallâhu anhâ'dan şöyle dediğini rivâyet ettiler:

دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنَ يَدَيْ أَرْبَعَةُ آلَافِ نَوَاةٍ أُسَبِّحُ بِهِنَّ، فَقَالَ: «مَا هَذَا يَا بِنْتَ حُيَيٍّ؟» قُلْتُ: أُسَبِّحُ بِهِنَّ، قَالَ: «قَدْ سَبَّحْتُ مُنْذُ قُمْتُ عَلَى رَأْسِكِ أَكْثَرَ مِنْ هَذَا» قُلْتُ: عَلِّمْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «قُولِي سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ مِنْ شَيْءٍ»

"Rasûlüllah sallallâhu aleyhi ve sellem yanıma girdi; önümde tesbîh etmekte olduğum dört bin hurma çekirdeği vardı. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

---

[2] **Hasen**. Ahmed (6/370) İbn Ebî Şeybe (2/160) Hâkim (1/732) İbn Hibbân (3/122) Ebû Dâvûd (1501) Tirmizî (3583) İbn Sa'd Tabakat (8/310) Abd b. Humeyd (1570) İshak b. Rahuye (2327) Taberânî (25/74) el-Muhallisiyyat (1003) Deylemi (4077) İbn Asakir Tarih (28/20)

“**Bunlar nedir ey Huyey'in kızı**?” dedi. Ben:

“Onlarla tesbîh ediyorum” dedim. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

“**Senin başında dikildiğimden beri bunlardan daha çok tesbîh ettim**” buyurdu. Ben:

“Onu bana da öğret, ey Allah'ın Rasûlü!” dedim. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki:

“**Allah'ı, yarattığı şeyler adedince tesbîh ederim” dersin**.”[3] Bu hadîs de sahîhdir.

---

[3] **Münker**. Tirmizî (3554) Hâkim (1/732) Taberânî (24/74) Ebû Ya'lâ (13/36) İbn Mende Emali (el yazma no: 9) Rafii et-Tedvin (2/415) Münker bir rivayet olması sebebiyle hadis mutabaat ve şevahide elverişli değildir.

* İmam Suyuti’nin bu hadis hakkında sahih demesi, onun tashihte gevşekliğindendir. Tirmizi bu hadisin zayıflığına işaret ederek: “Bu hadis garibdir. Sadece Haşim b. Said el-Kufi yoluyla bilinmektedir. İsnadı bilinmemektedir. Bu babda İbn Abbas radıyallahu anhuma’dan rivayet vardır” demiştir. Hâkim: “İsnadı sahih” demiş, Zehebi de onaylamıştır. Hâlbuki bu şaşırtıcıdır, zira tek kalan ravisi Haşim b. Said’i Zehebi el-Mizan’da zikrederek: “İbn Main onun hakkında: “Bir şey değildir” dedi. İbn Adiy: “Onun rivayetlerinden bir kısmına tabi olunamaz” dedi” diyerek nakletmektedir. Bu yüzden et-Takrib’de onun hakkında: “Zayıf” denilmiştir. Ebu Hatim er-Razi de Haşim’i zayıf saymıştır. Yine ravilerinden Kinane’nin durumu meçhuldür. Meçhul ravileri sika saymak âdeti olan İbn Hibban’dan başkası onu sika görmemiştir. Ebu’l-Feth el-Ezdî onu ed-Duafa’da zikretmiştir. Yezid b. el-Muatteb, Kinane’ye mutabaat etmiştir. Ancak o da meçhuldür. Tirmizi’nin bahsettiği İbn Abbas radıyallahu anhuma rivayeti ise bu hadisin mahfuz metni olup Muslim rivayet etmiştir ve orada taşlarla

4- Ebû Dâvûd, “Hasen” kaydıyla; Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, İbn Hibbân ve “Sahih” kaydıyla; Hâkim, Sa'd b. Ebî Vakkâs radıyallâhu anh'den rivâyet ediyorlar:

أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى امْرَأَةٍ وَبَيْنَ يَدَيْهَا نَوًى – أَوْ حَصًى – تُسَبِّحُ بِهِ، فَقَالَ: «أُخْبِرُكِ بِمَا هُوَ أَيْسَرُ عَلَيْكِ مِنْ هَذَا – أَوْ أَفْضَلُ – قُولِي سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ بَيْنَ ذَلِكَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ مِثْلُ ذَلِكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلُ ذَلِكَ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِثْلُ ذَلِكَ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلُ ذَلِكَ

“Sa'd radiyallahu anh ve Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem bir kadının yanına girdiler, kadının önünde de hurma çekirdekleri veya küçük taşları vardı. Onlarla tesbîh ediyordu. Bunun üzerine Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“**Bundan dahâ kolay (veya râvînin tereddüdüne göre;**

---

zikredildiğinden bahsedilmemektedir. Taşlarla zikredildiğine dair rivayet ise münkerdir. Çünkü zayıf isnadla gelen aykırı ziyadedir. Sahih hadislerde parmaklarla zikretmek teşvik edilmektedir. Abdullah b. Mesud radıyallahu anh’ın taşlarla zikredenlere şiddetle karşı çıkması da bu rivayetin münker oluşunun delilidir.

“daha faziletli olanı) sana haber vereyim mi? Semada yarattığı şeyler sayısınca Allah’ı tesbih ederim. Yerde yarattığı şeyler sayısınca Allah’ı tesbih ederim. İkisi arasında olanlar sayısınca Allah’ı tesbih ederim. Yarattığı her şeyin sayısınca Allah’ı tesbih ederim dersin. Sonra aynı şekilde “Allah en büyüktür”, “Allah’a hamd olsun”, “Allah’tan başka ibadete layık hak ilah yoktur” ve “Hareket ve kuvvet ancak Allah iledir” zikirlerini de yaparsın.”[4]

Tesbihi Taşlarla Yapmak

5- Hilâl el-Haffâr Cüz'ünde, Beğavî Mu'cemu's-Sahâbe'de ve İbn Asâkir Târîh'inde, Mu’temir b. Suleymân - Ubeyy b. Ka’b - dedesi Bakıyye - Nebî sallellâhu aleyhi ve sellem’in azâdlı kölesi Ebû Safiyye yoluyla rivayet ediyorlar:

أَنَّهُ كَانَ يُوضَعُ لَهُ نِطَعٌ ويجاء بِزِنْبِيلٍ فِيهِ حصى فَيُسَبِّحُ

---

[4] **Çok zayıf**. Tirmizî (3568) Ebû Dâvûd (1500) İbn Hibbân (3/118) Hâkim (1/733) Ebû Ya'lâ (2/67) Ziyau’l-Makdisi el-Muhtare (3/210) Devraki Musnedu Sa’d (88) Bezzar (4/39) el-Muhallisiyyat (2052)

* Hadis; Amr b. el-Haris – Said b. Ebi Hilal – Huzeyme – Aişe bt. Sad b. Ebi Vakkas – babası yoluyla rivayet edilmiştir. Bazıları Said ile Aişe bt. Sa’d arasında Huzeyme’yi düşürmüşlerdir. Said b. Ebi Hilal’in Aişe bt. Sa’d’dan rivayeti kopuktur. Tirmizi: “Hasen, Sa’d radiyallahu anh’den rivayeti garibdir” dedi. Hâkim: “Sahih” demiş ve Zehebi onaylayarak hata etmiştir. Çünkü Huzeyme meçhulu’l-ayn’dır. Zehebi’nin kendisi el-Mizan’da: “Huzeyme bilinmeyen bir kimsedir, Said b. Hilal ondan rivayette tek kalmıştır” der. Yine Hafız İbn Hacer et-Takrib’de: “Şüphesiz o bilinmemektedir” der. Meçhulu’l-ayn ravisi bulunduğu için bu hadis şiddetli zayıf türündendir, mutabaat ve şevahide elverişli değildir.

بِهِ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ، ثُمَّ يَرْفَعُ فَإِذَا صَلَّى الأُولَى أُتِيَ بِهِ فَيُسَبِّحُ بِهِ حَتَّى يُمْسِيَ

"(Ebû Safiyye'nin) önüne bir deri yaygı konulur ve içinde taşlar bulunan bir sepet getirilir, onunla günün yarısına kadar tesbîh ederdi; sonra da kaldırılırdı. Birinciyi kılınca (o sepet tekrâr) getirilir, onunla akşama kadar tesbîh ederdi."[5]

6- Ahmed b. Hanbel ez-Zühd'de, Affan – Abdulvahid b. Ziyad - Yûnus b. Ubeyd – annesi isnadıyla, annesinin şöyle dediğini rivâyet etti:

رَأَيتُ أَبا صَفيَّةَ رَجُلاً مِن أَصحاب النَّبيّ صَلى الله عَلَيه

[5] **Çok zayıf**. Hilal el-Haffar Cüz (no:14) Beyhakî Şuabu'l-İman (1/460) Begavi'nin tarikinden; İbn Asakir Tarih (4/293) Darekutni el-Mu'telef (1/19) meçhulul-ayn ravileri bulunduğu için şiddetli zayıftır. Mutabaat ve şevahide elverişli değildir.

* İsnadındaki ravi Ubey b. Kab değil Ebu Ka'b'dır. Bütün kaynaklarda "Ebu Ka'b" olarak geçer. İsmi Abdurabbih b. Ubeyd'dir. Abdurabbih b. Ubeyd sikadır, ancak Bakiyye'den rivayeti bilinmemektedir. El-İsabe'de yanlışlıkla "Ubey b. Kab" diye geçmiştir. Onun Ubey b. Kab olması mümkün değildir. Dedesi Bakiyye diye zikredilmesi ve Mutemir b. Suleyman'ın Ubey b. Kab'dan rivayetinin olmaması onun "Ubey b. Kab" olmadığının delilidir. Adı geçen Bakiyye meçhulu'l-ayndır. Adı bazı yerlerde "Nubeyh" şeklinde geçmiştir. Ebu Hatim: "Nubeyh ve Ebu Safiyye meçhuldürler" demiştir. Bkz.: Ebu'l-Fida İbn Kesir et-Tekmi'l-Fi'l-Cerh ve't-Ta'dil (no:549) Lisanu'l-Mizan (no:8098) Dolayısıyla Ebu Safiyye'nin sahabeden olması da sabit olmamıştır.

وسَلم وكانَ جارَنا قالَت: فَكانَ يُسَبِّحُ بِالحَصَى

“Ebû Safiyye'yi -ki O Resûlüllah sallellâhu aleyhi ve sellem'in Ashâbındandı ve komşumuz idi- küçük taşlarla tesbîh ederdi.”[6]

7- İbn Sa'd, Hakîm b. ed-Deylem rivayet ediyor:

أَنَّ سَعد بن أبي وقاص كانَ يُسَبِّحُ بِالحُصِي

“Sa'd b. Ebî Vakkâs radiyallahu anh, taşlarla tesbîh ederdi.”[7]

8- İbn Ebî Şeybe el-Musannef'de, (Hakîm b. ed-Deylem yoluyla) Sa’d radiyallahu anh’ın azatlılarından rivayet ediyor:

---

[6] **Zayıf**. İbn Sa’d Tabakat (7/60) Buhârî Tarih (9/44) Muslim el-Munferidat ve’l-Vuhdan (692) İbn Şahin Fevaid (29) İbn Mende Marife (s.925) Takiyuddin el-Fasi el-İkdu’s-Semin (6/292) Yunus b. Ubeyd’in annesi meçhuldür. Dolayısıyla Ebu Safiyye’nin sahabe olarak tesbiti de sabit değildir.

[7] **Çok zayıf**. İbn Sa’d Tabakat (3/143) Hakîm b. Ed-Deylem hakkında Ebu Hatim: “Salihu’l-hadis, hüccet değildir” demiştir. Hakîm b. Ed-Deylem, Sad b. Ebi Vakkas radiyallahu anh’e yetişmemiştir. İsnadı kopuktur.

* Belazuri, Ensab’da (10/15) Zuhrî’den aynısını rivayet etmiştir. Ancak Zuhrî, Sa’d b. Eb. Vakkas radiyallahu anh’e yetişmediği için bunun da isnadı kopuktur.

أَنَّ سَعْدًا كَانَ يُسَبِّحُ بِالْحَصَى وَالنَّوَى

"Sa'd radiyallahu anh taşlarla ve hurma çekirdekleriyle tesbîh ederdi."[8]

Tesbihi Düğümlü İple Yapmak

9- İbn Sa'd et-Tabakat'ta: Ubeydullah b. Mûsâ – İsrâîl – Câbir - bir kadın - Fâtıme bt. Huseyn b. Alî b. Ebî Tâlib isnadıyla rivayet ediyor:

أَنَّها كانَت تُسَبِّحُ بِخُيوطٍ مَعقودٍ فيها

"O (Fâtıme bt. El-Huseyn), düğüm atılmış ipler ile tesbîh ederdi."[9]

10- Abdullâh b. Ahmed, Zevaidu'z-Zuhd'de; Nuaym b. Muhriz b. Ebî Hureyre – dedesi Ebû Hureyre yoluyla şöyle rivâyet etti:

أَنَّهُ كَانَ لَهُ خَيْطٌ فِيهِ أَلْفَا عُقْدَةٍ، فَلَا يَنَامُ حَتَّى يُسَبِّحَ بِهِ

---

[8] **Çok zayıf**. İbn Ebî Şeybe (2/282) Sad radiyallahu anh'den rivayet eden kişi meçhuldür.

[9] **Çok zayıf**. İbn Sa'd Tabakat (8/474) İbn Asakir Tarih (70/23) İsnadında Cabir b. Yezid el-Cufi metruktur. İsmi belirtilmeyen meçhul bir kadından rivayet etmiştir.

"Ebû Hureyre radiyallahu anh'ın iki bin düğümlü bir ipi vardı; onunla tesbîh çekmedikçe uyumazdı."[10]

Konuyla İlgili Diğer Bazı Rivayetler

11- Ahmed b. Hanbel ez-Zühd'de; Miskin b. Bukeyr – Sabit b. Aclan – el-Kasım b. Abdirrahmân isnadıyla rivayet ediyor:

كَانَ لأَبِي الدَّرْدَاءِ نَوَى مِنْ نَوَى الْعَجْوَةِ فِي كِيسٍ فَكَانَ إِذَا صَلَّى الْغَدَاةَ أَخْرَجَهُنَّ وَاحِدَةً وَاحِدَةً يُسَبِّحُ بِهِنَّ حتى يَنْفَدْنَ

"Ebû'd-Derdâ radiyallahu anh'ın, içinde Acve hurması çekirdeklerinden çekirdekler bulunan bir kesesi vardı. Sabah namazını kılınca onları birer birer çıkarır, bitirene kadar onlarla tesbîh ederdi."[11]

12- İbn Sa'd, Ebû Hureyre radiyallahu anh'den şöyle rivâyet etti:

---

[10] **Çok zayıf**. Ebû Nuaym Hilyetu'l-Evliyâ (1/383) Nuaym b. Muhriz meçhulu'l-ayn'dır. Ondan rivayette bulunan Abdulvahid b. Musa ise meçhulu'l-hâl'dir.

[11] **Zayıf**. Ahmed Zühd (762) el-Kasım b. Abdirrahman eş-Şami'de zayıflık vardır. Ayrıca el-Kasım b. Abdirrahman'ın Ebu'd-Derda'ya yetiştiği bilinmemektedir.

أَنَّه كان يُسَبِّح بالنَّوَى المُجَزَّع

"(Ebû Hureyre radiyallahu anh) alaca olan hurma çekirdeğiyle tesbîh ederdi."[12]

Tesbih Aletinin Fazileti Hakkında Uydurma Bir Hadis

13- Deylemî, Musnedu'l-Firdevs'te; Abdus b. Abdillah – Ebu Abdillah el-Huseyn b. Fethuye es-Sekafî – Ali b. Muhammed b. Nasruye – Muhammed b. Harun b. İsa b. el-Mansur el-Haşimi – Muhammed b. Ali b. Hamze el-Alevî – Abdussamed b. Musa – Zeyneb bt. Suleyman b. Ali – Ummu'l-Hasen bt. Ca'fer b. el-Hasen – babası – dedesi – Ali radiyallahu anh isnâdıyla merfû' olarak şöyle rivâyet etti: (Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki:)

نِعْمَ المُذَكِّر السُّبحة

"Tesbîh âleti ne güzel hatırlatıcıdır!"[13]

---

[12] **Çok zayıf**. İbn Sad Tabakat (5/247) Ebu Ubeyd Garibu'l-Hadis (4/202) Zemahşeri el-Faik (1/211) isnadında belirsiz bir ravi vardır. Muhammed b. Abdillah el-Ensari: "Mekke'li, Ebu Hureyre radiyallahu anh'ı görmüş olan bir şeyh bana haber verdi" diyerek rivayet etmiştir.

[13] **Uydurma**. Deylemi (6765) İbn Hacer Garaibu'l-Multekita (2654) İsnadında meçhul ve hadis uydurmakla itham edilmiş kimseler vardır. Bkz.: el-Elbani ed-Daife (83)

Taşlarla ve Çekirdeklerle Tesbih Etmek Hakkında Diğer Rivayetler

14- İbn Ebî Şeybe, Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anh'den rivâyet ediyor:

أَنَّهُ كَانَ يُسَبِّحُ بِالْحَصَى

"(Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anh) taşlarla tesbîh ederdi."[14]

15- İbn Ebî Şeybe Ebû Nadra yoluyla, Tufâve'den bir adamdan şöyle dediğini rivâyet etti:

نَزَلْتُ عَلَى أَبِي هُرَيْرَةَ وَمَعَهُ كِيسٌ فِيهِ حَصًى أَوْ نَوًى فيسبح به حَتَّى ينفد

"Ebû Hureyre radıyallâhu anh'ın yanında konakladım. O'nunla beraber, içinde taşların -veya hurma çekirdeklerinin- bulunduğu bir kese vardı. Tükenene kadar onlarla subhânallâh

[14] **Zayıf**. İbn Ebî Şeybe (2/282) İbn Ebi Şeybe'nin söz konusu rivayetinde metni şu şekildedir: "Ebu Said radıyallahu anh üç taşı alıp kucağına koyar, tesbih ettikten sonra bir taşı bırakır sonra yine tesbih çeker, bir taşı daha bırakır tesbih çeker, aynı şekilde tekrarlardı." İsnadında Ebu Said radiyallahu anh'ın azatlısı meçhuldür.

derdi."[15]

16- İbnu Ebî Şeybe Zâzân'dan şöyle dediğini rivâyet etti:

أَخَذْتُ مِنْ أُمِّ يَعْفُورَ تَسَابِيحَ لَهَا فَلَمَّا أَتَيْتُ عَلِيًّا عَلَّمَنِي قَالَ: يَا أَبَا عُمَرَ ارْدُدْ عَلَى أُمِّ يَعْفُورَ تَسَابِيحَهَا

"Umm Ya'fûr'dan kendisine ait tesbîhleri aldım. Alî radiyallahu anh'e vardığımda bana (bir şeyler) öğretti ve dedi ki:

"Ey Ebu Ömer! Umm Ya'fûr'a tesbîhlerini geri ver."[16]

---

[15] **Zayıf**. İbn Ebî Şeybe (2/282) Ahmed (2/540) Ebû Dâvûd (2174) Beyhakî (7/194) İbn Asakir Tarih (67/327) Ebu Nadra bunu ismini belirtmediği meçhul bir kimseden rivayet etmiştir.

[16] **Çok zayıf**. İbn Ebî Şeybe (2/283) İsnadında Talha b. Abdillah meçhuldür.

Suyuti'nin Tesbih Aletinin Hükmü Hakkında Sözleri

Sonra Tuhfetu'l-İbad diye bir kitap gördüm. Yazarı sonrakilerden, Celal el-Bulkini'nin muasırı biriydi. Tesbih aleti hakkında güzel bir bölüm vardı ve orada şöyle diyordu:

"Âlimlerden bazısı dedi ki; İbn Ömer radiyallahu anhuma hadisinden dolayı tesbihi parmak uçlarıyla yapmak, tesbih aletiyle yapmaktan daha üstündür. Lakin denilir ki tesbih yapan kişi yanılmaktan emin ise parmakla tesbih etmek daha faziletlidir. Aksi halde tesbih aleti kullanmak daha uygundur." Nitekim işaret edildiği gibi seçkinler tesbih aleti edinmişler, onlardan bu kabul edilmiş ve onlara dayanılmıştır. Ebu Hureyre radiyallahu anh'ın bin düğümlü ipliği vardı. İkrime'nin dediğine göre Ebu Hureyre radiyallahu anh on iki bin tesbih yapmadan uyumazdı.[17]

Ebû Dâvûd'un Sunen'inde Ebu Nadra el-Gifari'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Tafave'den bir şeyh bana şöyle rivayet etti:

تَثَوَّيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ بِالْمَدِينَةِ فَلَمْ أَرَ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشَدَّ تَشْمِيرًا، وَلَا أَقْوَمَ عَلَى

---

[17] **Sahih**. İbn Ebî Şeybe (27269) İbn Sa'd Tabakat (6266) İbn Hazm el-Muhalla (10/396) İbn Asakir Tarih (67/363) İbnu'l-Cevzi el-Muntazam (5/315) İkrime, Ebu Hureyre radiyallahu anh'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Muhakkak ki ben her gün diyetim kadar; on iki bin defa tesbih ediyorum."

ضَيْفٍ مِنْهُ، فَبَيْنَمَا أَنَا عِنْدَهُ يَوْمًا، وَهُوَ عَلَى سَرِيرٍ لَهُ، وَمَعَهُ كِيسٌ فِيهِ حَصًى أَوْ نَوًى، وَأَسْفَلَ مِنْهُ جَارِيَةٌ لَهُ سَوْدَاءُ وَهُوَ يُسَبِّحُ بِهَا، حَتَّى إِذَا أَنْفَدَ مَا فِي الْكِيسِ أَلْقَاهُ إِلَيْهَا، فَجَمَعَتْهُ فَأَعَادَتْهُ فِي الْكِيسِ، فَدَفَعَتْهُ إِلَيْهِ

"Ben Medine'de Ebû Hureyre radiyallahu anh'e misafir olmuştum. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabı içinde ondan daha çalışkan ve ondan daha misafirperver bir kimse görmedim. Ben bir gün onun yanında iken kendisi bir sedirin üzerinde bulunuyordu. Yanında, içinde çakıl yahut da çekirdek bulunan bir kese ve sedirin aşağısında da kendisine ait siyah bir câriye vardı. Ebu Hureyre radiyallahu anh onlarla tesbih çekiyordu. Nihayet kesedeki çakıl veya çekirdekler bitince o keseyi cariyeye atıyor, câriye de o keseden çıkan şeyleri toplayıp keseye koyarak keseyi kendisine veriyordu."[18]

Hadiste geçen "Tesvit" kelimesi birinin evinde konaklayarak misafir olmak demektir. El-Mesva; konak yeri demektir. Denildi ki:

أَنَّه كَانَ يُسَبِّح بالنَّوَى المُجَزَّع

Ebu Hureyre radiyallahu anh alaca hurma çekirdekleri ile

[18] **Zayıf**. Ebû Dâvûd (2174) Ahmed (2/540) Beyhakî (7/194) İbn Asakir Tarih (67/327) Ebu Nadra bunu ismini belirtmediği meçhul bir kimseden rivayet etmiştir.

tesbih ediyordu.[19] Yani hurma çekirdeğinin bir kısmı beyazlayıncaya kadar kurumuş, diğer kısmı siyah olarak kalmış demektir. Lugat ehli "el-mucezzi" kelimesini böyle açıklamıştır.

Hafız Abdulgani, el-Kemâl'de, Ebu'd-Derda Uveymir radiyallahu anh'ın hal tercemesinde şöyle zikretmiştir:

أَنَّه كَانَ يُسَبِّحُ فِي الْيَوْمِ مائه أَلْفَ تَسبِيْحَةٍ

"O her gün yüz bin defa tesbih ederdi."[20]

Yine Seleme b. Şebib'in şöyle dediğini zikretmiştir:

كَانَ خَالِدُ بْنُ مَعْدَانَ يُسَبِّحُ فِي الْيَوْمِ أَرْبَعِينَ أَلْفَ تَسْبِيحَةٍ سِوَى مَا يَقْرَأُ مِنَ الْقُرْآنِ، فَلَمَّا مَاتَ وَوُضِعَ عَلَى سَرِيرِهِ لِيُغْسَلَ جَعَلَ بِأُصْبُعِهِ هَكَذَا يُحَرِّكُهَا يَعْنِي بِالتَّسْبِيحِ

"Halid b. Ma'dân rahimehullah okuduğu Kur'ân dışında her

---

[19] **Çok zayıf**. İbn Sad Tabakat (5/247) Ebu Ubeyd Garibu'l-Hadis (4/202) Zemahşeri el-Faik (1/211) isnadında belirsiz bir ravi vardır. Muhammed b. Abdillah el-Ensari: "Mekke'li, Ebu Hureyre radiyallahu anh'ı görmüş olan bir şeyh bana haber verdi" diyerek rivayet etmiştir.

[20] **Aslı yok**. İmam Suyuti burada karıştırmıştır. Uveymir Ebu'd-Derda radiyallahu anh değil, tabiinden Umeyr b. Hânî rahimehullah'ın hal tercemesinde bu zikredilmektedir ve Umeyr b. Hâni'ye ulaşan bir isnad da söz konusu değildir. Bkz.: Zehebî el-Kaşif (4289) İbn Hacer Tehzibu't-Tehzib (no:267)

gün kırk bin defa tesbih ederdi. Vefat ettiğinde cenazesinin yıkanması için teneşire konulduğunda parmaklarını şu şekilde tesbih eder gibi hareket ettirdi."[21]

Kesin olarak bilinmektedir ki yüz bin hatta kırk bin ve bundan da azı parmaklarla sayılamaz. Nitekim onların alet kullandıkları sahih olarak gelmiş ve sabit olmuştur.[22] Allah en iyi bilendir.

كَانَ بِيَدِ أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيِّ سُبْحَةٌ يُسَبِّحُ بِهَا فَنَامَ وَالسُّبْحَةُ فِي يَدِهِ فَاسْتَدَارَتِ السُّبْحَةُ فَالْتَفَّتْ عَلَى ذِرَاعِهِ وَجَعَلَتْ تُسَبِّحُ فَاسْتَيْقَظَ أَبُو مُسْلِمٍ وَالسُّبْحَةُ تَدُورُ فِي يَدِهِ وَإِذَا هِيَ تَقُولُ: سُبْحَانَكَ يَا مُنْبِتَ النبات وَيَا دَائِمَ الثبات فَقَالَ: هَلُمِّي يَا أُمَّ مُسْلِمٍ فَانْظُرِي إِلَى عَجَبِ الْعَجَائِبِ فَجَاءَتْ أُمُّ مُسْلِمٍ وَالسُّبْحَةُ تَدُورُ وَتُسَبِّحُ فَلَمَّا جَلَسَتْ سَكَتَتْ

---

[21] **Zayıf**. Ebû Nuaym Hilyetu'l-Evliyâ (5/210) Ebu'ş-Şeyh el-Hikayat (s.4) İbn Asakir Tarih (16/201) Mizzi Tehzibu'l-Kemal (8/173) İbnu'l-Adim Bugyetu't-Taleb (7/3108) Seleme b. Şebib, Halid b. Ma'dan'a yetişmemiştir. Bkz.: Zehebi Siyeru A'lam (4/540) İsnadında İbrahim b. Cafer el-Eşari meçhulu'l-haldir.

[22] Yukarıda tahkiki geçtiği üzere bu konuda sahih ve sabit olan bir şey yoktur.

Ebu Muslim el-Havlani rahmetullahi aleyh'in kendisiyle tesbih ettiği bir tesbih aleti vardı. Elinde tesbih olduğu halde uyurdu. Tesbih döner, dirseğine dolandığında tesbih etmeye başlar ve Ebu Muslim uyanır, tesbih aletini elinde çevirirdi. Tesbih aleti şöyle derdi:

"Sen noksanlardan münezzehsin ey bitkileri bitiren ve ey daima sabit olan!" Bunun üzerine Ebu Muslim şöyle dedi:

"Gel ey Umm Muslim! Şaşırtıcı hallere bak!" Umm Muslim geldi, tesbih dönüp tesbih ediyordu. Umm Muslim oturduğu zaman sustu."[23] Bunu Ebu'l-Kasım Hibetullah b. el-Hasen et-Taberi, Keramatu'l-Evliya kitabında zikretmiştir.

[23] **Uydurma**. Ebu'ş-Şeyh el-Azame (1199) Hallal Keramatu'l-Evliya (35) İbn Asakir Tarih (27/217) İsnadında Amr b. Celil el-Becelî yalanla itham edilmiş metruk bir ravidir. Bekr b. Huneys çok zayıftır. Ayrıca mubhem bir ravisi vardır.

Tesbih Aleti Hakkında Uydurma Bazı Hikâyeler

Şeyh, imam, ârif Ömer el-Bezzar[24] şöyle demiştir:

كانت سبحة الشيخ أبي الوفا كاكيش وبالعربي عبد الرحمن التي أعطاها لسيدي الشيخ محيي الدين عبد القادر الكيلاني قدس الله أرواحهم إذا وضعها على الأرض تدور وحدها حبة حبة

"Şeyh Ebu'l-Vefa Kakiş'in (Arapça olarak Abdurrahman'ın) efendim şeyh Muhyiddin Abdulkadir el-Geylani'ye (Kaddesallahu ervahahum) verdiği tesbih, onu yere koyduğu zaman tane tane dönerdi."[25]

Kâdı Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Hallikân Vefeyâtü'l-A'yân'da şöyle dedi:

---

[24] Ömer b. Ali b. Musa el-Ezcî el-Bezzar, muhaddis ve fakihtir. İbn Teymiyye'nin şeyhlerinden biridir. H. 749 yılında vefat etmiştir. Cerh ve ta'dil olarak hali bilinmemektedir. Bkz. Zeylu Tabakati'l-Hanabile (5/149) Mu'cemu Ashabi Şeyhulislam İbn Teymiyye (s.105) Takiyuddin el-Fasi Zeylu't-Takyid (no:1549)

[25] **Çok zayıf**. Ömer el-Bezzar meçhulu'l-hâldir. Onunla şeyh Abdulkadir arasında en az 2 ravi eksiktir. Mu'dal bir hikâyedir.

أنه رؤي وَفِي يَد أبي القاسم الجنيد بن محمد رحمه الله يوماً سبْحَة فَقيل لَهُ أَنْت مَعَ شرفك تَأْخُذ بِيَدِك سبْحَة فَقَالَ طَرِيق وصلت بِهِ إِلَى ربّي لَا أفارقه

"Bir gün, Ebû'l-Kasım Cuneyd b. Muhammed rahimehullâh'ın elinde bir tesbîh görüldü. Ona:

"Şerefine rağmen sen de mi eline tesbih alıyorsun?" denildi. Cuneyd dedi ki:

"Beni rabbime ulaştıran bir yoldan ayrılmam."[26]

[26] **Çok zayıf**. Kuşeyri Risale (s.18) Hatib Tarih (7/245) Beyhakî Zühd (781) Ebu Ali Dekkak'ın cerh ve tadil olarak hali meçhuldür. Ebu Ali ed-Dekkak, Cuneyd el-Bağdadi'ye yetişmediği için isnadı mu'daldir. Aralarında en az iki ravi düşmüştür.

Tesbih Hakkında Uydurma Bir Müselsel Hadis

(Suyuti dedi ki:) “Bu konuda müselsel bir hadîs rivâyet ettim:

أخبرني به شيخنا الإمام أبو عبد الله محمد بن أبي بكر بن عبد الله من لفظه ورأيت في يده سبحة قال: أنا الإمام أبو العباس أحمد بن أبي المحاسن يوسف بن البانياسي بقراءتي عليه ورأيت في يده سبحة قال: أنا أبو المظفر يوسف بن محمد بن مسعود الترمذي ورأيت في يده سبحة قال: قرأت على شيخنا أبي الثناء ورأيت في يده سبحة قال: أنا عبد الصمد بن أحمد ابن عبد القادر ورأيت في يده سبحة قال أنا أبو محمد يوسف بن أبي الفرج عبد الرحمن بن علي ورأيت في يده سبحة قال: أنا أبي ورأيت في يده سبحة قال: قرأت على أبي الفضل بن ناصر ورأيت في يده سبحة قال: قرأت على أبي محمد عبد الله بن أحمد السمرقندي ورأيت في يده سبحة قلت له: سمعت أبا بكر

محمد بن علي السلمي الحداد ورأيت في يده سبحة؟ فقال: نعم قال: رأيت أبا نصر عبد الوهاب بن عبد الله بن عمر المقري ورأيت في يده سبحة قال: رأيت أبا الحسن علي بن الحسن بن أبي القاسم المترفق الصوفي وفي يده سبحة قال: سمعت أبا الحسن المالكي يقول : وقد رأيت في يده سبحة فقلت له: يا أستاذ وأنت إلى الآن مع السبحة ؟ فقال: كذلك رأيت أستاذي الجنيد وفي يده سبحة فقلت له: يا أستاذ وأنت إلى الآن مع السبحة؟ قال: كذلك رأيت أستاذي سري بن مغلس السقطي وفي يده سبحة فقلت: يا أستاذ أنت مع السبحة؟ فقال: كذلك رأيت أستاذي معروف الكرخي وفي يده سبحة فسألته عما سألني عنه فقال: كذلك رأيت بشر الحافي وفي يده سبحة فسألته عما سألتني عنه فقال كذلك رأيت أستاذي عمر المكي وفي يده سبحة فسألته عما سألتني عنه فقال: كذلك رأيت أستاذي الحسن البصري وفي يده سبحة فقلت: يا أستاذ مع عظم

شأنك وحسن عبادتك وأنت إلى الآن مع السبحة ؟ فقال لي: شيء كنا استعملناه في البدايات ما كنا نتركه في النهايات أحب أن أذكر الله بقلبي وفي يدي ولساني

“Şeyhimiz İmam Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdillah’ın kendi lafzıyla bana haber verdi, onun elinde tesbih gördüm, dedi ki:

“Bize İmam Ebu’l-Abbas Ahmed b. Ebi’l-Mehasin Yusuf b. el-Banyasî, kendisine kıraatimle haber verdi, onun elinde tesbih gördüm, dedi ki:

“Bize Ebu’l-Muzaffer Yusuf b. Muhammed b. Mes’ud et-Tirmizî haber verdi, onun elinde tesbih gördüm, dedi ki:

“Şeyhimiz Ebu’s-Sena’ya okudum ve onun elinde tesbih gördüm, dedi ki:

“Bize Abdussamed b. Ahmed b. Abdilkadir haber verdi, onun elinde tesbih gördüm dedi ki:

“Bize Ebu Muhammed Yusuf b. Ebi’l-Ferac Abdurrahman b. Ali haber verdi, onun elinde tesbih gördüm, dedi ki:

“Bize babam haber verdi, onun elinde tesbih gördüm, dedi ki:

“Ebu’l-Fadl b. Nasır’a okudum, onun elinde tesbih gördüm, dedi ki:

“Ebu Muhammed Abdillah b. Ahmed es-Semerkandi’ye okudum, onun elinde tesbih gördüm, ona dedim ki:

“Ebu Bekr Muhammed b. Ali es-Sulemi el-Haddad’dan işitip onun elinde tesbih gördün mü?” Dedi ki:

“Evet.” Dedi ki:

“Ebu Nasr Abdulvehhab b. Abdillah b. Ömer el-Mukri’yi gördüm, elinde tesbih vardı. Dedi ki:

“Ebu’l-Hasen Ali b. el-Hasen b. Ebi’l-Kasım el-Muteraffik es-Sufi’yi gördüm, elinde tesbih vardı, dedi ki:

“Ebu’l-Hasen el-Maliki’yi işittim ve onun elinde tesbih gördüm. Ona dedim ki:

“Ey üstad! Şimdiye kadar tesbih yanında mıydı?” dedi ki:

“Üstadım el-Cuneyd’i bu şekilde gördüm, elinde tesbih vardı. Ona dedim ki:

“Ey üstad! Şimdiye kadar tesbih yanında mıydı?” dedi ki:

“Üstadım Serî b. Mugallis es-Sakati’yi bu şekilde gördüm, elinde tesbih vardı.” Dedim ki:

“Ey üstad! Yanında tesbih mi var?” dedi ki:

“Üstadım Maruf el-Kerhî’yi bu şekilde gördüm. Elinde tesbih vardı. Senin bana sorduğun şeyi ben de ona sordum. Dedi ki:

“Bişr el-Hâfî’yi bu şekilde gördüm, elinde tesbih vardı. Senin sorduğun şeyi ben de ona sordum. Dedi ki:

“Üstadım Ömer el-Mekkî’yi bu şekilde gördüm. Elinde tesbih vardı. Senin sorduğun şeyi ben de ona sordum. Dedi ki:

“Üstadım Hasen el-Basri’yi bu şekilde gördüm. Elinde tesbih vardı. Dedim ki:

“Ey üstad! Yüce değerine ve güzel ibadetine rağmen şimdiye kadar tesbih yanında mıydı?” bana dedi ki:

“Bu, işin başlarında kullandığımız bir şeydir; işin sonlarında onu bırakacak değiliz. Allah Azze ve Celle’yi kalbimle, elimde ve dilimde zikretmeyi seviyorum.”[27]

[27] **Uydurma**. Kadı Iyad el-Gunye (s.180) Şemsuddin İbn Akile el-Fevaidu’l-Celile (s.107) Rudânî Silatu’l-Halef (s.475) Muhammed Abdulbaki el-Eyyubi Menahilu’s-Silsile (s.34) İsnadında meçhul raviler bulunmakla beraber Ebu Bekr Muhammed es-Sulemi el-Haddad yalancı birisidir. Bkz.: Zehebi el-Mizan (no:7985) İbn Hacer Lisanu’l-Mizan (7230) es-Sehavi dedi ki: “Bu muselsel’in rivayet yollarının geneli Ebu’l-Hasen es-Sufi’de birleşmektedir. O hadis uydurmakla itham edilmiştir. Ömer el-Mekki’nin Hasen el-Basri’den rivayeti ayrıca mu’dal’dir.”

Suyuti'nin Tesbih Bid'atini Revaca Getirmek İçin Söyledikleri

Şâyet, tesbîh edinmekte şu seçkinlere muvâfakat, onların yoluna girmek ve bereketlerini elde etmekten başka bir şey olmasaydı en önemli ve pekiştirilmiş meselelerden sayılması için bu yeterdi. Nasıl böyle olmasın ki, o Allah Teâlâ'yı zikrettiren bir şeydir. Çünkü insanın onu görüp de Allah'ı zikretmemesi nadir bir durumdur. Bu da onun en önemli faydalarındandır. Bu yüzden seleften birisi onu muzekkire/hatırlatıcı diye isimlendirmiştir. Allah Teâlâ ona rahmet etsin.

Onun faydalarından biri de devâmlı zikretmeye yardımcı olmasıdır. O görüldükçe onun bir zikir aleti olduğunu hatırlar ve kişiyi zikretmeye yönlendirir. Allah Azze ve Celle'yi devamlı olarak zikretmeye götüren bir sebep ne güzeldir! Bazıları onu ulaştıran ip, bazısı da kalplerin bağı diye isimlendirmiştir. Sözüne güvendiğim birisi bana şöyle anlattı: "Beytu'l-Makdis'e yolculuk etmekte olan bir kafiledeydim. Bir arap birliği kafiledekilerin hepsini soydu. Beni de onlarla beraber soydular. Sarığımı aldıklarında tesbihim başımdan düştü. Onu görünce dediler ki: "Bu tesbih sahibidir." Bunun üzerine benden aldıklarını iade ettiler ve ben de selametle oradan ayrıldım."

Bak işte ey kardeşim! Bu mübârek, parlak bir âlettir, dünyâ ve âhiret hayırlarını bir araya getirmektedir! Ne seleften, ne de sonrakilerden birisinden tesbih aletiyle zikretmenin caiz oluşuna karşı çıktığı nakledilmemiştir. Bilakis çoğunluğu onu kullanmışlar ve bunda bir kerahet görmemişlerdir.

Nitekim birisi tesbih ile sayarken görülünce ona: "Allah'a karşı mı sayıyorsun?" denilmiş, o da: "

Hayır, Allah için sayıyorum” demiştir.

Maksat şudur: şerefli sünnette sayılı olarak gelen zikirlerin çoğu, genellikle parmak uçlarıyla sayılamaz. Şayet bu mümkün olsaydı bile, onu saymakla meşgul olmak, asıl maksat olan huşuyu giderir. Allah en iyi bilendir.

Tesbih Hakkında Uydurma Bir Keramet

İbn Asâkir Târîh’inde, Bekr b. Huneys’ten, o da ismini söylediği bir adamdan şöyle dediğini rivâyet etti:

كَانَ في يد أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيّ سُبْحَةٌ يُسَبّحُ بِهَا قال : فقام وَالسُّبْحَةُ فِي يَدِهِ فَاسْتَدَارَتِ السُّبْحَةُ فَالْتَفَّتْ عَلَى ذِرَاعِهِ وَجَعَلَتْ تُسَبّحُ فالتفت أَبُو مُسْلِمٍ وَالسُّبْحَةُ تَدُورُ في ذراعه وهِيَ تَقُولُ: سُبْحَانَكَ يَا مُنْبِتَ النبات وَيَا دَائِمَ الثبات فَقَالَ: هَلُمّي يَا أُمَّ مُسْلِمٍ فَانْظُرِي إِلَى أعجب الأعاجيب فَجَاءَتْ أُمُّ مُسْلِمٍ وَالسُّبْحَةُ تَدُورُ وَتُسَبّحُ فَلَمَّا جَلَسَتْ سَكَتَتْ

“Ebû Muslim el-Havlânî’nin elinde kendisiyle tesbîh çekmekte olduğu bir tesbîh âleti vardı. Tesbîh elindeyken kalktı. Tesbîh döndü. Tesbîh koluna dolandı ve tesbîh çekmeye başladı. Şöyle diyordu: “Seni tesbîh ederim, ey yerden bitenleri

bitiren ve ey varlığı dâim olan!” Ebû Muslim, hanımına:

“Gel, ey Umm Muslim! Şaşırtıcı hallere bak” dedi. Umm Muslim hemen geldi, tesbîh, dönüyor ve tesbîh çekiyordu. Umm Muslim oturunca tesbîh de sustu.”[28]

İmâdüddîn el-Munâvî tesbîh âleti hakkında şöyle dedi:

ومنظومة الشمل يخلو بها اللبيب فتجمع من همته

إذا ذكر الله جل اسمه عليها تفرق من هيبته

“Dağınıklığın dizilmiş hâlidir; zeki kişi onunla yalnız kalır.

Himmetini onunla toplar, üzerine Allah’ın yüce ismini zikredince, heybetinden dağılır.”

İmam Suyuti rahimehullah’ın el-Minha Fi’s-Subha adlı risalesinin tercüme ve tahkiki tamamlandı. Hamd ve minnet Allah’adır.

---

[28] **Uydurma**. Ebu’ş-Şeyh el-Azame (1199) Hallal Keramatu’l-Evliya (35) İbn Asakir Tarih (27/217) İsnadında Amr b. Celil el-Becelî yalanla itham edilmiş metruk bir ravidir. Bekr b. Huneys çok zayıftır. Ayrıca mubhem bir ravisi vardır.

Sonuç ve Değerlendirmeler

1- Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den sabit olan rivayetlerde tesbihatın sağ elin parmak boğumlarıyla yapılması gelmiştir. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in asrında Allah Teâlâ'yı zikretmek için parmak boğumlarından başka bir vesile kullanılmamıştır.

Tesbih aleti, hurma çekirdeği, taşlar, düğümlü ip veya son zamanlarda yaygınlaşan "zikirmatik" gibi başka bir aletin zikirde kullanılması söz konusu sünnetle amel etmeye mani olan bir bid'âttir.

2- Sahabe, tabiin ve tebau't-tabiin dönemlerinde, sünnette belirlenen sayılar dışında zikirler için sayı tayin etmek söz konusu olmadığı ve dolayısıyla mutlak zikirlerin sayılmasına hacet görülmediği için onlar tesbih gibi aletlere ihtiyaç duymamışlardır.

Sünnette tayin edilen sayıların dışında, zikirler için muayyen sayı belirlemek suretiyle sufilerin zikir hususunda çıkardıkları bid'atler sebebiyle bazı kimseler, çok sayıdaki zikirlerin sayılabilmesinin ancak alet vasıtasıyla olabileceğini, dolayısıyle tesbih aleti kullanmanın bir tür zaruret haline geldiğini öne sürüyorlar. Şüphesiz bu durum, minareyi çalanların hazırladığı bir kılıf mesabesindedir.

Sünnette ise 100 rakamından fazla sayıda bir zikir sayısı tayin edilmemiştir. Bu sayıyı parmaklarla, sünnete uygun şekilde saymak ise gayet kolaydır.

Abde b. Lubabe rahimehullah dedi ki:

أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَجْمَعُ النَّاسَ فَيَقُولُ: رَحِمَ اللَّهُ مَنْ قَالَ كَذَا وَكَذَا مَرَّةً سُبْحَانَ اللَّهِ , قَالَ: فَيَقُولُ الْقَوْمُ. فَيَقُولُ: رَحِمَ اللَّهُ مَنْ قَالَ كَذَا وَكَذَا مَرَّةً: الْحَمْدُ لِلَّهِ قَالَ: فَيَقُولُ الْقَوْمُ قَالَ: فَمَرَّ بِهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ فَقَالَ: «لَقَدْ هُدِيتُمْ لِمَا لَمْ يَهْتَدِ لَهُ نَبِيُّكُمْ , أَوْ إِنَّكُمْ لَمُتَمَسِّكُونَ بِذَنَبِ ضَلَالَةٍ

"Bir adam insanları etrafında toplayıp: "Şöyle ve şöyle söyleyene, şu kadar sayıda Subhanallah diyene Allah rahmet etsin" diyor, topluluk da bunları söylüyordu. Adam: "Şöyle ve şöyle diyene, şu kadar sayıda "Elhamdulillah" diyene Allah rahmet etsin diyor, cemaat de bunu söylüyordu. Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh onlara uğradı ve dedi ki:

"Ya nebîniz sallallahu aleyhi ve sellem'in yönlendirmediği yeni bir hidayet buldunuz yahut da mutlaka bir sapıklık kuyruğuna tutundunuz!"[29]

Ebu'z-Za'râ rahimehullah şöyle dedi:

جَاءَ الْمُسَيِّبُ بْنُ نُجَيْدٍ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ فَقَالَ: إِنِّي تَرَكْتُ فِي الْمَسْجِدِ رِجَالًا يَقُولُونَ: سَبِّحُوا ثَلَاثَمِائَةٍ وَسِتِّينَ فَقَالَ:

[29] **Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih**. İbn Vaddah el-Bid'a (19)

قُمْ يَا عَلْقَمَةُ وَاشْغَلْ عَنِّي أَبْصَارَ الْقَوْمِ , فَجَاءَ فَقَامَ عَلَيْهِمْ فَسَمِعَهُمْ يَقُولُونَ فَقَالَ: «إِنَّكُمْ لَتُمْسِكُونَ بِأَذْنَابِ ضَلَالٍ أَوْ إِنَّكُمْ لَأَهْدَى مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ نَحْوَ هَذَا

"el-Museyyeb b. Nuceyd, Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh'e geldi ve dedi ki:

"Mescid'de, "Üç yüz altmış defa subhanallah deyin" diyen adamları bıraktım geldim. İbn Mes'ud radiyallahu anh dedi ki:

"Kalk ey Alkame! Cemaatin bakışlarını bana çevir!" Onların yanına gitti ve onların söyledikleri şeyleri işitti. Sonra şöyle dedi:

"Muhakkak ki sizler ya sapıklığın kuyruklarına tutundunuz yahut Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabından daha doğru yoldasınız!" Veya buna benzer bir şey söyledi."[30]

İbrahim en-Nehâî rahimehullah şöyle demiştir:

كَانَ عَبْدُ اللهِ يَكْرَهُ الْعَدَدَ وَيَقُولُ: أَيُمَنُّ عَلَى اللهِ حَسَنَاتِهِ؟

[30] **Hasen**. İbn Vaddah, el-Bid'a (22)

“Abdullah b. Mes’ud radiyallahu anh zikirlerin sayılmasını çirkin görür ve şöyle derdi:

“Yaptığı hasenat ile Allah’ı minnet altında mı bırakacak?”[31]

El-A’meş rahimehullah, arkadaşlarından birinden rivayet ediyor:

مَرَّ عَبْدُ اللَّهِ بِرَجُلٍ يَقُصُّ فِي الْمَسْجِدِ عَلَى أَصْحَابِهِ وَهُوَ يَقُولُ: سَبِّحُوا عَشْرًا وَهَلِّلُوا عَشْرًا فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: إِنَّكُمْ لَأَهْدَى مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ أَضَلُّ بَلْ هَذِهِ بَلْ هَذِهِ يَعْنِي: أَضَلُّ

“Abdullah b. Mes’ud radiyallahu anh, mescidde ashabına kıssalar anlatan bir adama uğradı. Adam: “On defa tesbih edin, on defa la ilahe illallah deyin” diyordu. Bunun üzerine Abdullah b. Mes’ud radiyallahu anh dedi ki:

“Muhakkak ki sizler ya Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem’in ashabından daha doğru yoldasınız yahut da sapmışsınız. Elbette sapıtmışsınız!”[32]

Görüldüğü gibi burada mübhem bir ravi vardır. Önceki

---

[31] **Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih.** İbn Ebî Şeybe (2/283)

[32] **Hasen ligayrihi**. İbn Vaddah el-Bid’a (18)

rivayetlerle birlikte şahit olur.

Ukbe b. Abdilgafir rahimehullah şöyle demiştir:

سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ عَنِ الرَّجُلِ يَذْكُرُ اللَّهَ وَيَعْقِدُ؟ فَقَالَ: يُحَاسِبُونَ اللَّهَ؟.

"İbn Ömer radiyallahu anhuma'ya Allah'ı zikrederken sayan kimse hakkında sordum. Dedi ki:

"Allah'a karşı mı hesap yapıyorlar?"[33]

3- Sahabe ve tabiinden zikirleri saymak için alet kullananlara karşı çıktıkları ve bunu bir bid'at olarak gördükleri sabit olmuştur.

Amr b. Yahyâ'dan: Babamı, babasından (naklen) şöyle rivayet ederken duydum: (Babam) dedi ki:

كُنَّا نَجْلِسُ عَلَى بَابِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَبْلَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ، فَإِذَا خَرَجَ، مَشَيْنَا مَعَهُ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَجَاءَنَا أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: أَخَرَجَ

---

[33] **Buhârî ve Muslim'in şartlarına göre sahih**. İbn Ebî Şeybe (2/283)

إِلَيْكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ قُلْنَا: لَا، بَعْدُ. فَجَلَسَ مَعَنَا حَتَّى خَرَجَ فَلَمَّا خَرَجَ قُمْنَا إِلَيْهِ جَمِيعًا فَقَالَ لَهُ أَبُو مُوسَى: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، إِنِّي رَأَيْتُ فِي الْمَسْجِدِ آنِفًا أَمْرًا أَنْكَرْتُهُ وَلَمْ أَرَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ إِلَّا خَيْرًا قَالَ: فَمَا هُوَ؟ فَقَالَ: إِنْ عِشْتَ فَسَتَرَاهُ قَالَ: رَأَيْتُ فِي الْمَسْجِدِ قَوْمًا حِلَقًا جُلُوسًا يَنْتَظِرُونَ الصَّلَاةَ فِي كُلِّ حَلْقَةٍ رَجُلٌ، وَفِي أَيْدِيهِمْ حصًا فَيَقُولُ: كَبِّرُوا مِائَةً، فَيُكَبِّرُونَ مِائَةً فَيَقُولُ: هَلِّلُوا مِائَةً فَيُهَلِّلُونَ مِائَةً وَيَقُولُ: سَبِّحُوا مِائَةً، فَيُسَبِّحُونَ مِائَةً قَالَ: فَمَاذَا قُلْتَ لَهُمْ؟ قَالَ: مَا قُلْتُ لَهُمْ شَيْئًا انْتِظَارَ رَأْيِكَ أَوِ انْتظارَ أَمْرِكَ قَالَ: أَفَلَا أَمَرْتَهُمْ أَنْ يَعُدُّوا سَيِّئَاتِهِمْ وَضَمِنْتَ لَهُمْ أَنْ لَا يَضِيعَ مِنْ حَسَنَاتِهِمْ ثُمَّ مَضَى وَمَضَيْنَا مَعَهُ حَتَّى أَتَى حَلْقَةً مِنْ تِلْكَ الْحِلَقِ، فَوَقَفَ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ مَا هَذَا الَّذِي أَرَاكُمْ تَصْنَعُونَ؟ قَالُوا: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ حصًا نَعُدُّ بِهِ التَّكْبِيرَ وَالتَّهْلِيلَ وَالتَّسْبِيحَ قَالَ: فَعُدُّوا سَيِّئَاتِكُمْ فَأَنَا ضَامِنٌ أَنْ لَا يَضِيعَ مِنْ حَسَنَاتِكُمْ شَيْءٌ وَيْحَكُمْ يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ، مَا أَسْرَعَ هَلَكَتَكُمْ هَؤُلَاءِ

صَحَابَةُ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَوَافِرُونَ، وَهَذِهِ ثِيَابُهُ لَمْ تَبْلَ، وَآنِيَتُهُ لَمْ تُكْسَرْ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّكُمْ لَعَلَى مِلَّةٍ هِيَ أَهْدَى مِنْ مِلَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ مُفْتَتِحُو بَابِ ضَلَالَةٍ قَالُوا: وَاللَّهِ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، مَا أَرَدْنَا إِلَّا الْخَيْرَ. قَالَ وَكَمْ مِنْ مُرِيدٍ لِلْخَيْرِ لَنْ يُصِيبَهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَنَا أَنَّ قَوْمًا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ وَايْمُ اللَّهِ مَا أَدْرِي لَعَلَّ أَكْثَرَهُمْ مِنْكُمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَقَالَ عَمْرُو بْنُ سَلَمَةَ: رَأَيْنَا عَامَّةَ أُولَئِكَ الْحِلَقِ يُطَاعِنُونَا يَوْمَ النَّهْرَوَانِ مَعَ الْخَوَارِجِ

“Sabah namazından önce Abdullah b. Mes'ûd'un kapısının önünde otururduk. Çıktığında, onunla beraber mescide giderdik. Neyse (bir gün) Ebû Mûsâ el-Eş'arî yanımıza geldi ve:

"Ebû Abdirrahman (Abdullah b. Mes’ûd) şimdiye kadar yanınıza çıktı mı?” dedi.

“Hayır” dedik. O da bizimle beraber oturdu. Nihayet (Abdullah) çıktı. Çıkınca toptan ona ayağa kalktık. Sonra Ebû Mûsâ ona şöyle dedi:

“Ey Ebû Abdirrahman! Biraz önce mescidde yadırgadığım

bir durum gördüm. Ama yine de, Allah'a hamd olsun, hayırdan başka bir şey görmüş değilim.” (Abdullah):

“Nedir o?” diye sordu. O da:

“Yaşarsan birazdan göreceksin” dedi (ve) şöyle devam etti:

“Mescidde halkalar halinde, oturmuş, namazı bekleyen bir topluluk gördüm. Her halkada (idareci) bir adam, (halkadakilerin) ellerinde de çakıl taşları var. (İdareci): “Yüz defa Allahu ekber deyin” diyor, onlar da yüz defa Allahu Ekber diyorlar. Sonra, yüz defa La ilahe illallah, deyin diyor, onlar da yüz defa La ilahe illallah diyorlar. Yüz defa Subhânallah deyin diyor, onlar da yüz defa Subhânallah diyorlar.”

“Peki, onlara ne dedin?” dedi. Ebu Musa radiyallahu anh:

“Senin görüşünü bekleyerek onlara bir şey söylemedim.” dedi. İbn Mes’ud radiyallahu anh dedi ki:

“Onlara kötülüklerini sayıp (hesap etmelerini) emretseydin ve (bununla) iyiliklerinden hiçbir şeyin zayi edilmeyeceğine dair onlara güvence verseydin ya!" Sonra gitti, biz de onunla beraber gittik. Nihayet o, bu halkalardan birine geldi, başlarında durdu ve şöyle dedi:

“Bu, yaptığınızı gördüğüm şey nedir?” Dediler ki:

“Ey Ebû Abdirrahman! (Bunlar) çakıl taşları. Onlarla Allahu Ekber, La ilahe illallah ve Subhânallah deyişleri sayıyoruz.” (Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ûd) dedi ki:

“Artık kötülüklerinizi sayın! Ben, iyiliklerinizden hiç bir şeyin

zayi edilmeyeceğine kefilim. Yazıklar olsun size ey Muhammed ümmeti! Ne çabuk helâk oldunuz! Nebînizin şu sahabesi bolca bulunmakta. İşte onun elbiseleri, eskimemiş; kapları kırılmamış. Canım elinde olan'a yemin olsun ki, sizler kesinlikle ya Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dininden daha doğru yolda olan bir din üzerindesiniz veya bir sapıklık kapısı açmaktasınız.” Onlar:

“Vallahi, ey Ebû Abdirrahman! Biz, hayırdan başka bir şey istemedik” dediler. İbn Mes’ud radiyallahu anh şöyle karşılık verdi:

“Hayrı (elde etmek) isteyen niceleri vardır ki onu hiç elde edemeyeceklerdir. Rasûlullah salallahu aleyhi ve sellem bize şöyle haber vermişti:

“**Kur'an'ı okuyacak olan bir topluluğun (bu okuyuşları sadece dilde kalacak), onların köprücük kemiklerinden ileriye geçmeyecek**.” Vallahi, bilmiyorum, belki onların çoğu sizdendir.” Sonra (Abdullah) onlardan yüz çevirdi. (Amr b. Yahya'nın dedesi) Amr b. Seleme, bundan sonra şöyle dedi:

“Bu halkalardaki (insanların) çoğunu, en-Nehrevân olayında, Haricîlerin yanında bize karşı vuruşurken gördük.”[34]

Es-Salt b. Behram rahimehullah şöyle demiştir:

---

[34] **Sahih.** Darimi (210) Abdurrazzak (5408-5409) Ahmed, Zuhd (2116) Taberânî (9/125-128) Ebû Nuaym, el-Hilye (4/380-381) Ziyâ el-Makdisî, İttibau’s-Sunen (s.1) Eslem b. Sehl Bahşel, Tarihu Vasıt (s.198)

مَرَّ ابْنُ مَسْعُودٍ بِامْرَأَةٍ مَعَهَا تَسْبِيحٌ تُسَبِّحُ بِهِ فَقَطَعَهُ وَأَلْقَاهُ ثُمَّ مَرَّ بِرَجُلٍ يُسَبِّحُ بِحَصًا فَضَرَبَهُ بِرِجْلِهِ ثُمَّ قَالَ: «لَقَدْ سُبِقْتُمْ رَكِبْتُمْ بِدْعَةً ظُلْمًا أَوْ لَقَدْ غَلَبْتُمْ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِلْمًا

"Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh tesbih çektiği tesbihler bulunan bir kadına uğradı. İbn Mes'ud radiyallahu anh onları koparıp attı. Sonra taşlarla tesbih eden bir adama uğradı. Ayağıyla ona vurdu ve şöyle dedi:

"Sizler ya (ashabı) geride bıraktınız ve bir zulüm olarak bir bid'at işlediniz, yahut Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabına ilimde galip geldiniz öyle mi?!"[35]

Etbau't-Tabiin'in sikalarından biri olan es-Salt b. Behram rahimehullah'a kadar isnadı sahihtir. Ancak onun İbn Mes'ud radiyallahu anh'den rivayetleri vasıtalıdır. Bunun diğer bir şahidi şu şekilde gelmiştir:

Seyyar Ebu'l-Hakem rahimehullah şöyle dedi:

أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ حُدِّثَ أَنَّ أُنَاسًا بِالْكُوفَةِ يُسَبِّحُونَ بِالْحَصَا فِي الْمَسْجِدِ فَأَتَاهُمْ وَقَدْ كَوَّمَ كُلُّ رَجُلٍ

[35] **Sahih ligayrihi**. İbn Vaddah el-Bid'a (21)

مِنْهُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ كَوْمَةَ حَصًا قَالَ: فَلَمْ يَزَلْ يَحْصِبُهُمْ بِالْحَصَا حَتَّى أَخْرَجَهُمْ مِنَ الْمَسْجِدِ , وَيَقُولُ: «لَقَدْ أَحْدَثْتُمْ بِدْعَةً ظُلْمًا أَوْ قَدْ فَضَلْتُمْ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِلْمًا»

"Abdullah b. Mes'ud radiyallahu anh'e Kufe'de bazı insanların mescidde taşlarla tesbih ettikleri anlatıldı. Bunun üzerine onların yanına gitti. Topluluktan her bir kimsenin önünde bir öbek taş vardı. Onları mescidden çıkarıncaya kadar taşlamaya devam etti ve şöyle diyordu:

"Bir zulüm olarak bir bid'at çıkardınız yahut Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabından daha üstün bir ilminiz var!"[36]

Seyyar Ebu'l-Hakem rahimehullah'a kadar isnadı sahihtir.

4- Sahabe'den veya seleften bir kimseden zikirleri yapmak için herhangi bir alet kullandıklarına dair rivayetlerin hiçbiri sabit olmamıştır.

El-Kettani, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'den kalan eşyalar arasında tesbih aletinden bahsederken şöyle demiştir: "Şeyh el-Emir, Fihrist'inde dedi ki: "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'den kalanlar arasında tesbih aletinin kaldığı meşhur olmuştur ki, bu sahih değildir." Ondan önce Aliyyu'l-Kâri

[36] **Sahih ligayrihi**. İbn Vaddah, el-Bid'a (16)

rahimehullah, el-Mişkat şerhi Mirkatu'l-Mefatih'te şöyle demiştir: "Bugün bilinen şekliyle tesbih aleti Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'in zamanında mevcut değildi."[37] Ebu'l-Hasenat el-Leknevî de Nuzhetu'l-Itr adlı risalesinde onlara katılmıştır.

Yine sahabenin dilinde de es-Subha/tesbih aleti kelimesi mevcut değildir. Risale metninde tahkik edildiği gibi, tesbih aleti manasında kullandıkları iddia edilen taşlar, çekirdekler veya düğümlü ip gibi şeylere dair rivayetlerden hiçbiri de sabit olmamıştır.

İbrahim b. el-Muhacir rahimehullah şöyle demiştir:

أَنَّهُ كَانَ يَنْهَى ابْنَتَهُ أَنْ تُعِينَ النِّسَاءَ عَلَى فَتْلِ خُيُوطِ التَّسْبِيحِ الَّتِي يُسَبَّحُ بِهَا

"İbrahim en-Nehâî rahimehullah kızının, tesbih için kullanılan ipleri eğiren kadınlara yardım etmesini yasaklardı."[38]

Bu rivayet, boncuklu iplerden yapılan tesbihin, sahabenin sonuncuları zamanında ortaya çıktığını, sahabe ve tabiinin âlimleri tarafından buna karşı çıkıldığını göstermektedir. Emeviler ve Abbasiler zamanlarında Rafiziler ve Sufiler tesbih aleti kullanımını yaygınlaştırmışlardır.[39]

Zihinlerde şüphe kalmaması için İmam Suyuti'nin bu

---

[37] Kettani, Teratibu'l-İdariyye (2/286)
[38] **Muslim'in şartına göre sahih**. İbn Ebî Şeybe (2/284)
[39] Bkz.: Bekr Ebu Zeyd, es-Subha (s.32-34)

risalede zikretmediği diğer bazı rivayetlerin durumuna da işaret etmek gerekir.

Ebu'l-Kasım el-Curcani, Tarih'inde Ebu Hureyre radiyallahu anh'den şöyle rivayet etmiştir:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُسَبِّحُ بِالْحَصَى

"Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem taşlarla tesbih ederdi."[40]

Bunun isnadında Abdullah b. Muhammed b. Rebia el-Kudamî vardır. O musibetler ve münkerler sahibidir. Hadis uydurmakla itham edilmiştir.[41] Ondan bu hadisi rivayet eden Salih b. Ali en-Nevfelî meçhuldür.

Said b. Cubeyr rahimehullah dedi ki:

رَأَى عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَجُلاً يُسَبِّحُ بِتَسَابِيحَ مَعَهُ، فَقَالَ عُمَرُ: إِنَّمَا يُجْزِئه مِنْ ذَلِكَ أَنْ يَقُولَ: سُبْحَانَ اللهِ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمِلْءَ مَا شَاءَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ ، وَيَقُولَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمِلْءَ مَا شَاءَ مِنْ شَيْءٍ

---

[40] **Uydurma**. Ebu'l-Kasım Hamze es-Sehmî Tarihu Curcan (94) el-Elbani ed-Daife (1002)

[41] Bkz.: Mizanu'l-İtidal (4544) Lisanu'l-Mizan (4399)

بَعْدُ، وَيَقُولَ : اللَّهُ أَكْبَرُ مِلْءَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمِلْءَ مَا شَاءَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ

"Ömer radiyallahu anh yanındaki tesbihlerle tesbih çeken bir adam görünce şöyle dedi:

"Onun şöyle demesi yeterli olurdu: Gökler ile yer ve bunların ötesindekiler şeyler dolusunca subhanallah. Göklerle yer ve bunların ötesindeki şeyler dolusunca elhamdulillah. Göklerle yer ve bunların ötesindeki şeyler dolusunca Allahu ekber."[42]

Bunun isnadında Vikâ b. İyas zayıftır. Said b. Cubeyr rahimehullah, Ömer radiyallahu anh'e yetişmediği için ayrıca isnadı munkatı'dır.

Ebu Temime, Kuleyb kabilesinden bir kadının şöyle dediğini rivayet etmiştir:

رَأَتْنِي عَائِشَةُ أُسَبِّحُ بِتَسَابِيحَ مَعِي ، فَقَالَتْ : أَيْنَ الشَّوَاهِدُ ؟ تَعْنِي الأَصَابِعَ

"Aişe radiyallahu anha beni yanımdaki tesbihlerle tesbih ederken gördü ve şöyle dedi:

---

[42] **Zayıf**. İbn Ebî Şeybe (2/283)

"Şahitler nerede?" Bu sözüyle parmakları kastediyordu."[43]

Bu rivayetin isnadında Kuleyb kabilesinden kadın meçhuldür.

5- İpe dizilmiş boncuklar şeklindeki tesbih aleti ilk olarak Budistlerin, sonra Hristiyanların ibadetlerinde kullandıkları bir alettir.

Bundan dolayı Tespihi tanrıya gönderdiği duaları saymak amacıyla ilk kullananlar, M.Ö. 850-900 yıllarında ilk "Hindular"dı. Sonra M.Ö 563-483 yıllarında Budizm ile bu alışkanlık doğuya, M.S. 800 lü yıllarda İslamiyet'le Ortadoğu'ya, daha sonra da Katolik mezhebiyle de Avrupa'ya yayıldı.

M.Ö. 2000 yılın son yüzyıllarında Hindistan'a yerleşen Hintlilerin kutsal saydıkları "Vedalar" adlı İlkçağ metinlerine dayanan Hinduizm, M.Ö. 1200-500 yılları arasında Hint yarımadasını işgal eden Ârilerin dini inanışı hâline geldi. Tespihin Hindu dilindeki eski adlarından biri de "japamala"dır. "Gül tespih" anlamına gelir. Günümüz de ise Hindistan'da tespihe "Mala" denmektedir. Şiva için yapılan Hindu ayinlerinde, 108 taneli sırma geçirilmiş koyu kahverengi ve büyük taneli "Şivanın gözü" denilen tespih çekilir. Bu tespihin tanelerini oluşturan, kutsal "Rudraska" ağacının tohumlarından dır.

Hindu rahiplerinin Vişnu tanrılara ibadetlerinde yine 108 taneli, kutsal tulsi ya da kutsal fesleğen ağacından yapıldığı için daha açık renkli ve bu defa küçük taneli tespihler çekilir. Hinduizm de tespih çekilmesi ayrıca hayatın sürekli olarak

---

[43] **Zayıf**. İbn Ebî Şeybe (2/283)

devam eden bir oluşum döngüsünü de ifade eder.

Budizm M.Ö. 563-M.Ö. 483 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen, bugün Buddha olarak bilinen Siddhartha Gautama tarafından kurulmuştur. Budizm'de 108 taneli tespih ibadet amacıyla çekilir. Bu tespih 27'şer taneli dört parçaya bölünmüştür. İstenirse 54'lük bir tespih iki defa 27'lik olarak çekilir. Tibet'te 27 taneli tespihle 10 bin 800 sayısını buluncaya kadar dua tekrarı yapılmaktadır. Tibet tespihlerinin çevrede kullanılan diğer tespihlerden farkı, tanelerinin ağacın yanı sıra mercan, fildişi, kehribar ve türkuazdan yapılmasıdır. Hatta en değerlerlileri ölmüş kutsal kişilerin ya da lamaların kemiklerinden yapılmış olanlarıdır.

Japon Budistleri ise M.S. 6. yüzyılda edindikleri tespih alışkanlığını zamanında daha çok cenaze, evlenme töreni gibi sosyal ortamlarda devam ettirirler. Sosyal statü sembolü olarak rahip tarafından kutsanmış bir tespih Japon evinde özelikle çay odası duvarına asılır.

Müslümanlar arasında kullanılan tespihler; M.S.800 yıllarında Hindistan ve uzak doğudan gelen ve sonradan Müslüman olan muhacirlerin bir uygulaması olarak İslamiyette yer etmiştir.

Bunlar; 33'lük ve 99'luk olmak üzere iki türde yapılır ve kullanılır. 500'lük, 999'luk, 1000'lik ve 5000'lik tekke ve şeyh tespihleri varsa da bu tespihler şeyh efendinin dini törenlerde kullanılması için yapılmıştır. Suriyeli Aleviler 40'lık tespih kullanırlar. Bektaşi tespihlerinde ise biri imamenin dibinde, diğerleri duraklarda olmak üzere, tespihin renginden farklı dört ayrı renk boncuk bulunur. Kırmızı boncuk Ali radiyallahu anh'ı, beyazı Fatma radiyallahu anha'yı, sarısı Hasan radiyallahu anh'ı, yeşili ise Hüseyn radiyallahu anh'ı temsil eder.

Aşağıdaki resimde Katoliklerin sözü edilen tesbih ile ne şekilde zikrettikleri açıklanmaktadır:

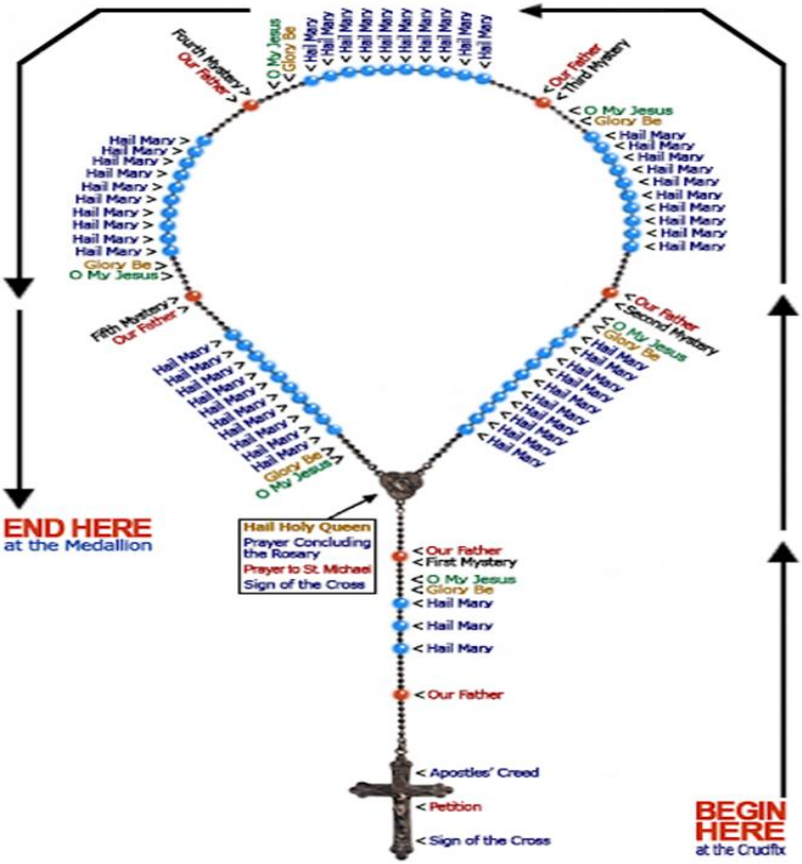

Hıristiyanlık dünyasında şimdi kullanılana benzer tespih parçaları M.S 659 yılında ölmüş olan Nivelles'li Gertrude'un mezarında bulunmuştur. On ikinci yüzyıla kadar Hıristiyan dünyasında tespihin tılsım amacıyla kullanılmış olduğu

sanılmaktadır. Örneğin inci tespihin kanı saflaştırarak çocukları hastalıktan koruduğuna inanılmıştır. Katolik dünyasında şuan kullanılan tespih, Müslüman tespihinden ilham alarak kullanılmaya başlanılmıştır. 1999 yılında Papa II. John Paul, tespih kullanma kampanyası başlatmış ve Ekim 2002'den Ekim 2003'e kadar bir yıllık süreyi 'tespih yılı' ilan etti.

Ermeni Kilisesi'nde ise tespih kullanılmaz. Ortadokslar'da ise dua sırasında tespih çekme uygulamasına yalnızca manastırda rastlanır.

Şeyh Bekr Ebu Zeyd rahimehullah, es-Subha Tarihuha ve Hukmuha adlı risalesinde (s.20 vd.) şöyle demiştir:

"Şüphesiz tesbih aleti farklı dinlerde tarih öncesi asırlardan beri bilinmektedir. Denildi ki miladî 800'lü yıllardan beri biliniyor. Muhakkak ki bu alet, Budistler tarafından ibadette kullanılmış vesilelerdendir. Sonra Hindistanda ve başka yerlerdeki Berahimelere geçmiş, sonra Hindistan'dan Batı Asya'ya Hristiyan keşişlerine, rahip ve rahibelerine geçmiştir. el-Mevsuatu'l-Arabiyeti'l-Alemiyye'de şöyle ifade edilir[44]:

"Katoliklerin kullandıkları tesbihler, dört büyük tane ile dört eşit bölüme ayrılmış, küçük elli tanecikten oluşur. Tesbihin imamesi iki büyük tane, üç küçük tanecik ve bir de haçtan oluşur. Büyük tanelere geldiklerinde rabbe dua ederler. Küçük tanelerde Meryem'e dua ederler. Buna selamu'l-meryemî derler. Selamu'l-meryemi'nin her bölümü tamamlandığında rabbi överler ve haç üzerine Hristiyanlığın iman esasını okurlar… Tesbih uzun zamanlar önce ortaya çıkmıştır. İlk olarak Budistler lafzi duayı, fiilî duaya bağlamak için kullanmışlardır. Yine Hinduistler de

[44] Mevsuatu'l-Arabiyeti'l-Alemiye (23/157)

dualarında kullanmışlardır. Hristiyanların tesbih ile dua etmeleri ise ilk olarak orta çağlarda başlamıştır. Lakin miladi 15. Ve 16. Asırlarda yaygınlaşmıştır."

Sonra Şeyh Bekr Ebu Zeyd konuyla ilgili diğer bazı tarihî nakiller yapmıştır. Sonra tesbih aletinin diğer dinlerde şu amaçlarla kullanıldığını zikreder:

1- Zikir ve salavatları saymak amacıyla

2- Muska ve büyü için

3- Tehlikelerden ve hastalıklardan korunmak amacıyla

4- Talih ve şansı bilmek (fal bakmak) için

Arap dilinde "es-Subha/tesbih aleti" kelimesi bilinmemektedir. Cahiliyye arapları da ibadetlerinde, eğlencelerinde, şiirlerinde ve edebiyatlarında bunu kullanmamışlardır. Bu kelime sonradan arap diline dâhil edilmiş bir kelimedir.

Allame ez-Zubeydî, Tacu'l-Arus'ta şöyle demiştir: "Şeyhimiz dedi ki; es-subha (tesbih aleti) hakkında lügatte bir şey yoktur, araplar onu bilmezlerdi. İlk başlarda zikre ve hatırlamaya yardımcı olması için kullanılmaya başladı. O hicrî ikinci asrın ortalarında kullanılmaya başlamış, müslümanlar arasında yayılmıştır. Şair Ebu Nuvas, Halife el-Emin zamanında (h.193-198) hapiste iken Vezir İbnu'r-Rebi'ye hitaben yazdığı bir şiirde "mesabih" (tesbih aletleri) kelimesini kullanmıştır… Bildiğimiz kadarıyla es-Subha (tesbih aleti) kelimesini arap şiirinde kullanan en kadim kişi odur…"

Dolayısıyla zikir ibadeti için tesbih aletini kullanmak

ibadetleri hususunda kâfirlere benzeme kapsamına girdiğinden büyük bir münkerdir. Bu konuda tesbih aletini kullanan kişinin kâfirlere benzeme niyetinin olup olmaması fark etmez. Nitekim kâfirlerin ibadet ettikleri vakitler olan; güneşin doğuşu, tepe noktasında bulunması ve batışı esnasında namaz kılmak müslümanlara yasaklanmıştır. Müslüman bir kimsenin bu vakitlerde namaz kılmasının yasaklanmasında kâfirlere benzeme gibi bir niyeti olmamasına rağmen, ibadette şeklen onlara benzeşildiği için yasaklanmıştır.

6- Zikir dışında gayeler için yapılan, stres atma bahanesiyle ellerde taşınan tesbihlere gelince, bu genellikle fasık kimselerin âdeti olmuştur ve bir önceki maddede bahsedilen kâfirlere ve fasıklara benzeme tehlikesi kapsamındadır.

7- Din ve ibadet ancak vahyin naslarından alınır, sahih bir ilim üzere icra edilmesi zorunludur, bunda aklın veya şahsi re'ylerin/görüşlerin bir payı olamaz.

Yine Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye veya daha başka âlimlerin tesbih aletinde sakınca görmediklerine dair fetvalar[45] dinde bağlayıcı değildir. Diğer taraftan, söz konusu imamların bu aletin cevazına dair dayandıkları, bazı sahabelerden taşlarla veya çekirdeklerle tesbih yaptıklarına dair nakledilen rivayetler, risale metninde incelenmiş olup, bunlar arasında sahih veya hasen derecesinde bir rivayet yoktur. Bu konuda Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den ve sahabelerden parmaklarla zikretmeye dair rivayetlerin sahih ve sabit oluşu ve tesbih kullanmanın zayıf ve uydurma rivayetlere dayanmış olduğu

[45] Bkz.: İshak b. Mansur el-Mervezi, Mesailu'l-İmam Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Rahuye (no:3589)

bilgisi ulaşan kimseler, herhangi bir âlimin re'yini taklit etmeye devam ettikleri takdirde ittiba tevhidini ihlal etmiş ve şirke düşmüş olurlar.

Subhanekellahumme ve bihamdike ve eşhedu en la ilahe illa ente estağfiruke ve etubu ileyk.

Resimler

Resim 1: Katolik Tesbihi

Resim 2: Budist Tesbihleri

Resim 3: Şii Tesbihi

Resim 4: Sufilerin virdlerinde kullandıkları tesbihler

Resim 5: Fasık kimselerin alameti olan kabadayı tesbihleri

İçindekiler Tablosu

Mütercimin Önsözü 2
Müellifin Önsözü.....4
Tesbihi Parmaklarla Yapmak.....5
Tesbihi Hurma Çekirdekleriyle Yapmak.....6
Tesbihi Taşlarla Yapmak.....9
Tesbihi Düğümlü İple Yapmak.....12
Konuyla İlgili Diğer Bazı Rivayetler.....13
Tesbih Aletinin Fazileti Hakkında Uydurma Bir Hadis.14
Taşlarla ve Çekirdeklerle Tesbih Etmek Hakkında Diğer Rivayetler 15
Suyuti'nin Tesbih Aletinin Hükmü Hakkında Sözleri ...17
Tesbih Aleti Hakkında Uydurma Bazı Hikâyeler 22
Tesbih Hakkında Uydurma Bir Müselsel Hadis.....24
Suyuti'nin Tesbih Bid'atini Revaca Getirmek İçin Söyledikleri.....29
Tesbih Hakkında Uydurma Bir Keramet 30
Sonuç ve Değerlendirmeler.....32
Resimler.....53